

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВЕ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ СФЕР СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

УДК 355.88

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-1-7-14

**Андрій
ФОМЕНКО**[©]
доктор юридичних
наук, доцент,
Заслужений юрист
України

**Віталій
ГРИБАН**[©]
доктор біологічних
наук, професор,
Заслужений
працівник народної
освіти України

*(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)*

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ: СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Велику шкоду забезпеченню сталого розвитку України завдають надзвичайні ситуації різного характеру у вигляді стихійних лих, техногенних катастроф, терористичних та диверсійних актів, регіональних конфліктів із застосуванням військової сили та інші небезпечні та шкідливі чинники. Їх ігнорування в сучасних умовах ставить під загрозу не лише економічне зростання та соціальний добробут, а й забезпечення національної безпеки країни. Тому Україна розробляє і впроваджує закони, нормативно-правові акти, приділяє велику увагу навчанню людей сутності цих небезпечних чинників природного, техногенного, соціально-політичного, воєнного характеру та захист від них. Створена і діє потужна система цивільного захисту, її формування відбувалося в особливих економічних, соціально-політичних та міжнародних обставинах, які здійснювали на неї як позитивний, так і негативний вплив. Етапам формування цієї системи, її законодавчому забезпеченню в процесі розвитку молодого держави України та функціонуванню в цей час і присвячена ця наукова робота.

***Ключові слова:** цивільна оборона, цивільний захист, Єдина державна система, навколишнє середовище, кодекс, правова основа.*

Постановка проблеми. На цей час техногенні небезпеки є найбільш характерними і значними за питомою вагою серед загального кола інших небезпек. Вони зосереджені на потенційних небезпечних виробництвах. До таких виробництв належать хімічно небезпечні об'єкти, радіаційно небезпечні об'єкти, вибухо- та пожежонебезпечні об'єкти, а також гідродинамічно небезпечні об'єкти, які дуже часто породжують надзвичайні техногенні ситуації. В Україні щорічно відбувається приблизно 500 надзвичайних ситуацій техногенного характеру, в яких гине, як правило, 400 і страждає від різноманітних ушкоджень 500 осіб, при цьому забруднюється довкілля та наносяться великі матеріальні збитки економіці країни [1].

Україні властиві небезпечні природні явища, які є генератором природних

© А. Фоменко, 2022
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3755-4130>
mail@dduvs.in.ua

© В. Грибан, 2022
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6170-4106>
k_fv@dduvs.in.ua

надзвичайних ситуацій – події природного походження або результат діяльності природних процесів, які за своєю інтенсивністю, масштабом поширення і тривалістю можуть вражати людей, об'єкти економіки та довкілля (зливи, град, сильна спека, сильні снігопади і заметілі, сильні морози, ожеледь, тумани, провалювання земної поверхні, зсуви, обвали) [2].

Нинішня вкрай гостра суспільно-політична та воєнна ситуація на сході України, поряд із традиційно незадовільним рівнем техногенної та природної безпеки, робить як ніколи актуальними питання цивільного захисту.

На тлі нагальної потреби вирішення численних практичних проблем у сфері цивільного захисту протягом останніх років вітчизняна державна система протидії небезпекам та надзвичайним ситуаціям поступово, з урахуванням міжнародного досвіду, вдосконалювалась, а її інституціональні засади функціонування, як правило, ставали більш ефективними [3].

Водночас треба визнати, що у зв'язку з ухваленням низки головних законодавчих актів щодо розбудови ЄДС ЦЗ України відбулися серйозні зміни в структурно-функціональному й правовому забезпеченні діяльності системи цивільного захисту, більш ефективно здійснюється управління ним, хоч, як вважають фахівці [4-6], є ще достатньо проблем, які потребують висвітлення та вирішення.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми.

Організація цивільного захисту в Україні на всіх етапах його становлення та розвитку безпосередньо пов'язана з національною безпекою і обороною держави. Органи та підрозділи цивільного захисту віднесені до суб'єктів забезпечення національної безпеки України [7].

Закон України «Про Цивільну оборону України» від 3 лютого 1993 року є головним документом, на якому ґрунтувалися всі подальші документи з питань цивільної оборони аж до ухвалення Кодексу Цивільного захисту України [5].

Нині сучасний світ залишається досить уразливим до надзвичайних ситуацій, що виникають або природним шляхом, або створюються штучно. Їх кількість лише в нашій країні є надто великою. Найбільш небезпечними галузями щодо небезпечних ситуацій є металургічна та хімічна промисловість, сільське господарство [8].

Функціонування на території нашої держави великої кількості об'єктів підвищеної безпеки, які є латентними щодо негативного прояву, але за певних обставин, коли може бути збіг у часі і просторі, наявність небезпечного чинника на будь-якому з цих об'єктів та умов, за яких він може проявити свою дію, як це було на ЧАЕС у 1996 році, може спровокувати велике лихо зі значними соціально-економічними негараздами, людськими втратами тощо.

Попередження, приборкування та ліквідація наслідків цих дуже небезпечних лих покладено на цей час в Україні на цивільний захист [9].

Цивільний захист – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій (далі НС) шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний та в особливий період.

Україна як держава та гарант права громадян на захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха, створила єдину державну систему цивільного захисту, що має на меті захист населення від небезпечних наслідків аварій і катастроф стихійних лих техногенного, природного, соціально-політичного та воєнного походження.

Проводиться багато досліджень у сфері цивільного захисту заради забезпечення безпеки сучасного та майбутніх поколінь нації, зокрема концептуально започатковані важливі теоретичні підходи до вирішення актуальних і складних проблем у сфері цивільного захисту [10–14]. Проте, як зазначає О. Лещенко, вітчизняне законодавство регулює питання організації діяльності системи цивільного захисту в умовах особливого періоду, але не передбачає специфіки реалізації завдань цивільного захисту в умовах виникнення та розвитку воєнно-політичного конфлікту, що ми спостерігаємо у формі «гібридної війни» [15].

На думку О. Баріло, Єдина державна система цивільного захисту України не повною мірою виконує свої функції щодо забезпечення захисту територій і населення. Однією з причин такого стану справ вбачається в недоліках, що наявні в законодавстві, і, насамперед, у визначенні цивільного захисту як функції держави. Як наслідок,

спостерігається невизначеність функцій держави в умовах збройного конфлікту щодо забезпечення захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій, насамперед, військового характеру. На основі вище зазначеного робимо висновок щодо недосконалості управління системою цивільного захисту, недостатньої діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення реалізації політики у сфері цивільного захисту, ефективність протидії надзвичайним ситуаціям залишається низькою, на що вже неодноразово звертали увагу як експерти, так і провідні вчені з цієї проблеми [16]. Саме тому розробка науково обґрунтованих шляхів модернізації системи цивільного захисту є актуальною науковою проблемою.

Мета: коротко висвітлити шлях, який пройшла Україна під час створення цивільного захисту від здобуття своєї незалежності до цього часу, на яких законах та законодавчо-нормативних актах відбувався захист життя, здоров'я нації, матеріальних цінностей, довкілля за цей період під час виникнення надзвичайних ситуацій та функціонування системи цивільного захисту на сьогодні.

Вклад основного матеріалу. Заради усунення проблем запобігання надзвичайним ситуаціям в Україні була створена і діє нині потужна система захисту. Можна виділити певні етапи становлення цієї системи в Радянському Союзі, а в подальшому в Україні (Васійчук і ін). Причинами всього цього були складні міжнародні обставини, світова економічна криза, мілітаризація народного господарства, військова істерія, особливо в Німеччині, поява великої кількості видів зброї великої потужності, військових літаків, здатних здійснити повітряні удари по об'єктах економіки або інших стратегічних об'єктах. У зв'язку з такими обставинами керівництво Радянського Союзу зробило висновок щодо необхідності термінового створення спеціальних сил для фізичного захисту людей, здійснення підготовки об'єктів господарювання до стійкого сталого функціонування під час війни, зокрема, у 1927 році в Ленінграді Нарком з військових і морських сил організує курси з підготовки працівників повітряно-хімічної оборони. В 1928 році аналогічні навчальні заклади почали діяти у Москві, Баку, Києві і Мінську.

Постанова Ради праці і оборони «Про організацію повітряно-хімічної оборони території Союзу РСР» від 14 травня 1927 року визначила заходи щодо посилення захисту від можливих ударів з повітря стратегічно важливих районів країни, а 4 жовтня 1932 року керівництвом СРСР затверджено «Положення про протиповітряну оборону території СРСР», згідно з яким була утворена місцева протиповітряна оборона країни (МППО), а також були створені стаціонарні та мобільні системи протиповітряної оборони. На систему сил такого призначення покладалась такі завдання, як створення, утримання мобілізаційних резервів, недоторканих запасів, побудову і обладнання бомбосховищ, оповіщення населення, підготовка об'єктів господарської діяльності до постійного функціонування під час війни та в надзвичайних ситуаціях мирного часу, боротьба з диверсійними групами супротивника, гасіння пожеж, знешкодження вибухонебезпечних предметів, надання допомоги, в тому числі медичної, потерпілим та ін.

Друга Світова війна втягнула в стан бойових дій 1 млрд 700 млн людей, це становило 75 % населення Землі на той час. Підсумовуючи результати війни, світове товариство було змушене замислитись над своїм майбутнім, та взагалі над тим, наскільки воно може протистояти агресивній військовій ідеології. Розумна мирна політика взяла гору і в 1945 року була заснована Організація Об'єднаних Націй (ООН). Через 3 роки після її заснування, у 1948 році ООН ухвалила Загальну Декларацію прав людини (Хартію прав людини), яка зобов'язала держав-учасниць, які підписали Декларацію, гарантувати «кожній людині право на життя, на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі сприятливі умови праці» [17].

Організація Об'єднаних Націй у Женевських Конвенціях (12 серпня 1949 р.), заснованих на принципах поваги до людської особистості та людської гідності, зобов'язала держави, що ведуть війну, суворо дотримуватись норм гуманізму і порядку реалізації цих норм [18].

Ці норми викладені, головним чином, у Декларації прав людини ООН (1948) та в чотирьох Женевських Конвенціях від 12 серпня 1949 р. і чинні до цього часу:

1. «Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях»;
2. «Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб зі складу збройних сил на морі, які потерпіли корабельну аварію»;
3. «Про поводження з військовополоненими»;

4. «Про захист цивільного населення під час війни».

За ініціативи Міжнародного Комітету Червоного Хреста 8 червня 1977 року в Женеві на конференції були ухвалені два додаткові Протоколи до Женевських Конвенцій 1949 року, що послугувало розширенню діапазону захисту осіб, постраждалих від збройних конфліктів. Через Додаткові Протоколи цивільний захист поширюється на кожну особу, якщо особа постраждала через збройний конфлікт. Усі чотири Женевські Конвенції та Додаткові Протоколи спрямовані на захист жертв війни. Але кожний із цих документів має свої повноваження та сфери застосування.

Було зазначено, що сторони, які беруть участь у військовому конфлікті, утримуються від нападу на цивільне населення, на цивільні об'єкти, ведуть воєнні операції згідно зі всіма загальноновизнаними правилами та законами гуманності.

У 1961 році на території Радянського Союзу систему заходів щодо цивільного захисту було реорганізовано в систему цивільної оборони на загальнодержавному рівні, яка зобов'язана функціонувати як у мирний, так і у воєнний час для захисту населення і народного господарства від зброї масового ураження та інших засобів нападу супротивника, і для проведення невідкладних рятувальних відновлювальних робіт в осередках аварії або ураження.

Аварія на Чорнобильській АЕС [19] призвела до забруднення більш як 145 тисяч кв. км всієї території України, значної частини Республіки Білорусь та Російської Федерації,

Внаслідок Чорнобильської катастрофи постраждало майже 5 мільйонів людей, забруднено радіоактивними нуклідами приблизно 5 тисяч населених пунктів. Чорнобильська катастрофа та інші тяжкі надзвичайні ситуації достатньо об'єктивно довели необхідність тотальних змін у призначенні цивільної оборони, формах функціонування її, забезпечення фінансування та ще в багатьох інших сферах.

З набуттям Україною незалежності було розпочато кардинальну розробку зовсім нової концепції цивільної оборони і її обов'язкове законодавче оформлення як державної системи органів управління та сил для здійснення заходів стосовно надійного захисту населення від впливу надзвичайних ситуацій будь-якого характеру (техногенного, екологічного, природного та воєнного).

Для реалізації прав громадян на захист життя і здоров'я від наслідків надзвичайних ситуацій (НС) у мирний та воєнний час наша держава як гарант цього права створила державну систему захисту населення – *цивільну оборону (ЦО) України, яка була введена в дію Законом України «Про цивільну оборону України»* від 03.02.1993. У новій редакції Закону (1999 р.) вказано, що Закон установлює правові, економічні й організаційні основи діяльності системи ЦО, захисту населення і територій від НС техногенного, природного, екологічного і військового характеру [20].

Закон також визначає правові засади захисту інтересів фізичних осіб, органів виконавчої влади і місцевого самоврядування на випадок застосування засобів ураження.

У структуру цивільної оборони увійшов Центральний орган виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, чинне положення про якого було затверджено Указом Президента України від 5 березня 2004 року.

На підставі Женевських конвенцій 1949 р. щодо захисту жертв війни, військовополонених і населення на територіях бойових дій, Закону України «Про Цивільну оборону України» та Положення про Цивільну оборону України була створена система цивільної оборони України, яка стала важливою складовою системи національної безпеки.

Протягом 1992–1996 рр. державна система реагування на надзвичайні ситуації розвивалася в межах Цивільної оборони. Система цивільної оборони концептуально створювалася як складова загальної оборони України й державної системи запобігання надзвичайним ситуаціям та дій у разі їх виникнення. Її основу становили війська Цивільної оборони, що на початку 1992 р. були виведені зі складу Збройних Сил України і передані в підпорядкування Штабу цивільної оборони України.

Проте система цивільної оборони як державна система управління у сфері захисту населення і території була спрямована передусім на ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій воєнного характеру, зокрема пов'язаних із застосуванням зброї масового ураження, і не враховувала на достатньому рівні умови свого функціонування в мирний час.

Тому необхідність створення системи цивільного захисту, яка б вирішувала комплекс завдань з протидії надзвичайних ситуацій як у мирний час, так і в особливий період, базувались на тому, що питання захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій ставали все більш значущими у світі. Нові виклики та загрози як техногенного, так і природного характеру пояснювалися високим рівнем фізичної та моральної зношеності основних виробничих фондів; обмеженим фінансуванням заходів безпеки; недосконалістю застосовуваних технологічних процесів у переважній більшості галузей промисловості; значними обсягами накопичених відходів виробництва та життєдіяльності, шкідливим впливом на навколишнє середовище [5].

24 червня 2004 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про правові засади цивільного захисту», який став базовою доктриною для формування правових, економічних і організаційних засад реалізації державної політики у сфері цивільного захисту. Саме в цьому Законі вперше з'явилось визначення терміна «цивільний захист», який широко вживався в суспільстві, але чіткого закріплення в законодавстві України не мав.

Термін «цивільний захист» був обґрунтований Універсальною декларацією з цивільного захисту та Резолюцією ООН № 2034. Вказаними актами міжнародного права урядам усіх країн пропонувалося замінити термін «цивільна оборона» на термін «цивільний захист» і створити відповідні системи, які були б здатними вирішувати завдання цивільного захисту. Резолюція ООН № 2034 закликала «уряди створити служби цивільного захисту» для здійснення надзвичайних операцій і надання допомоги населенню. В більшості країн світу такі служби створені.

Цивільний захист забезпечується з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про основи національної безпеки України», суб'єктами, уповноваженими захищати населення, території, навколишнє природне середовище і майно згідно з вимогами Кодексу цивільного захисту України – в мирний час, а також в особливий період – у межах реалізації заходів держави щодо оборони України.

Подальше реформування цивільної оборони відбулося у 2012 році, коли було ухвалено Закон України «Кодекс цивільного захисту України», згідно з яким втратили свою чинність: Закон України «Про Цивільну оборону України», Закон України «Про пожежну безпеку», Закон України «Про загальну структуру і чисельність військ Цивільної оборони», Закон України «Про війська Цивільної оборони України», Закон України «Про аварійно-рятувальні служби», Закон України «про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», Закон України «Про правові засади цивільного захисту». З 1 липня 2013 року набув чинності Кодекс цивільного захисту України, а з ним такий вид державної діяльності, як Цивільний захист замість Цивільної оборони.

У Кодексі законодавчо закріплені основні положення з побудови та організації діяльності державної системи цивільного захисту, її органів управління. Кодекс цивільного захисту України регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища, а також майна від надзвичайних ситуацій. В ньому прописаний механізм реагування та функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту у надзвичайних ситуаціях та визначені повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування, права та обов'язки громадян України, іноземців та осіб без громадянства, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності. В ньому чітко прописані: мета, з якою створюється і здійснюється Цивільний захист в Україні; принципи, на яких він ґрунтується та основні завдання.

Відповідно до вимог Указу Президента України «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 24.12.2012 р. [20] відбулася реорганізація Міністерства надзвичайних ситуацій України та Державної інспекції техногенної безпеки України у новостворену Державну службу України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС України).

Згідно із Положенням про ДСНС, затвердженим Указом Президента України від 16.01.2013 р., було визначено, що ДСНС належить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від НС та запобігання їх виникненню, ліквідації НС, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, профілактики травматизму невиробничого спрямування, а також гідрометеорологічної діяльності [21].

Він визначив повноваження центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, обґрунтував основні принципи побудови цивільного захисту й завдання ДСНС у цій сфері.

Для вдосконалення нормативної бази з громадської безпеки та цивільного захисту, реалізації Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392, виконання зобов'язань, узятих Україною згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та за результатами огляду громадської безпеки та цивільного захисту в 2021 році була розроблена і впроваджена в дію Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту [22], яка визначає напрями державної політики щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства та держави від загроз у сферах громадської безпеки та цивільного захисту, а також цілі, пріоритети та очікувані результати їх досягнення.

Висновки. Розбудова загальнодержавної системи цивільного захисту суверенної України супроводжується багатьма взаємопов'язаними проблемами політичного, економічного, правового, науково-технічного та іншого характеру. За цей період Україна пережила часи, коли паралельно діяло кілька законодавчо створених державних систем, призначених для вирішення завдань щодо запобігання та реагування на НС (цивільна оборона України (1993–2013 рр.), єдина державна система органів виконавчої влади з питань запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, ЄДСНС (1998–2013 рр.), ЄДС ЦЗ (2004–2013 рр.); одночасно діяло три закони, предметом регулювання яких були питання захисту населення, територій, матеріальних і культурних цінностей від НС, закони України: «Про Цивільну оборону України», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про правові засади цивільного захисту».

На глибоке переконання фахівців, чи не найголовнішим стабілізуючим й цементуючим чинником, який унеможливив швидке руйнування системи цивільної оборони та її аналогів у пострадянській Україні, слугувало функціонування з 1991 по 2012 р. на центральному рівні одного єдиного постійного суб'єкта державного управління, відповідального за формування та реалізацію державної політики у сферах цивільного захисту, запобігання, реагування та ліквідації наслідків НС техногенного, природного та воєнного характеру – Цивільної оборони України

На цей час в Україні діє єдиний державний уповноважений орган управління цивільним захистом – Державна служба з надзвичайних ситуацій.

Держава як гарант цивільного захисту, який має своєю метою захист населення від небезпечних наслідків аварій і катастроф техногенного, екологічного, природного та воєнного характеру, гарантує громадянам України через Державну службу з надзвичайних ситуацій захист життя, здоров'я та їх майна, а юридичним особам – право на безпечне функціонування у надзвичайних ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Бахарєва Г. Ю., Твердохлебова Н. Є., Любченко І. М., Гуренко І. В. Цивільний захист : навч. посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. 116 с.
2. Васійчук В. О. Гончарук В. Є, Качан С. І., Мохняк С. М. Основи цивільного захисту : навч. посіб. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2010. 417 с.
3. Теорія та практика цивільної безпеки в Україні : колективна монографія ; за наук. ред. доц. Федорчук-Мороз В. І. Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2020. 188 с.
4. Баріло О. Г., Потеряйко С. П., Тищенко В. О. Інформаційне забезпечення органів державного управління у надзвичайних ситуаціях. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2013. № 4. С. 77–84.
5. Ситник Г. П., Андрєєв С. О. Про нову конфігурацію постійно діючих органів управління цивільного захисту на державному рівні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2014. № 2. С. 5-11.
6. Любінський А. Сучасний стан та перспективи модернізації системи цивільного захисту України. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С.104–109.
7. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
8. Касьянов М. А., Ревенко Ю. П., Медяник В. О., Арнаут І. М. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. Луганськ : Вид-во СЧУ ім. В. Даля, 2006. 284 с.
9. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.

10. Гудович О. Д., Тищенко В. О. Механізми планування діяльності єдиної державної системи цивільного захисту України. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління*. Вип. 4. 2013. С. 97-105.
11. Малеван О. Ю., Теревєрзін Ю. П. Аналіз структури системи підготовки кадрів у сфері цивільного захисту. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 2. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua>.
12. Клименко Н. Г. Зарубіжний досвід функціонування систем державного управління в умовах надзвичайних ситуацій та основні тенденції їх подальшого розвитку. *Збірник наукових праць НАДУ*; за заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна. Київ : Вид-во НАДУ, 2007. Вип. 1. С. 26–40.
13. Засулько С. С. Оперативне управління ДСНС в особливих умовах. *Проблеми цивільного захисту: управління, попередження, аварійно-рятувальні та спеціальні роботи : зб. тез Міжнар. науково-практ. конф.* Харків : Нац. ун-т цивільного захисту України, 2014. С. 18-20.
14. Костенко В. Модернізація державної системи цивільного захисту в контексті європейської інтеграції України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 4 (19). С. 107-115.
15. Лещенко О. Я. Питання забезпечення цивільного захисту в зонах воєнно-політичного конфлікту: досвід України в умовах «гібридної війни». *Вісник Дніпропетровського національного університету*, 2015. № 5. С. 228–236.
16. Інформація про стан та проблеми функціонування єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру. URL : http://www.mns.gov.ua/content/program_KMU_inform.html.
17. Загальна декларація прав людини. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
18. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
19. Миколок В. М., Базиленко А. Г., Десятников П. М. Чорнобильська катастрофа в документах, фактах та долях людей, 1986–2006. Київ : Азимут-Україна, 2006. 624 с.
20. Про Цивільну оборону в Україні : Закон України від 03.02.1993. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1993. № 14. Ст. 124.
21. Деякі питання Державної служби України з надзвичайних ситуацій : Указ Президента України від 16.01.2013 р. № 20/2013. *Офіційний вісник України*. 2013. № 5. Ст. 154.
22. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України : затв. Указом Президента України від 29.06.2021 року. URL : <https://mvs.gov.ua/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021>.

Надійшла до редакції 21.02.2022

References

1. Bakharyeva, N. Yu., Tverdokhlyebova, N. Ye., Lyubchenko, I. M., Hurenko, I. V. (2015) *Tsyvil'nyy zakhyst [Civil protection] : navch. posibnyk*. Kharkiv : NTU «KHP», 116 p. [in Ukr.].
2. Vasiychuk, V. O. Honcharuk, V. Ye, Kachan. S. I., Mokhnyak. S. M. (2010) *Osnovy tsyvil'noho zakhystu [Fundamentals of civil protection] : navch. posib*. L'viv : Vyd-vo Nats. un-u «L'vivs'ka politehnika», 417 p. [in Ukr.].
3. Teoriya ta praktyka tsyvil'noyi bezpeky v Ukrayini [Theory and practice of civil security in Ukraine] : kolektyvna monohrafiya ; za nauk. red. dots. Fedorchuk-Moroz V. I. Luts'k : RVV Luts'kohe NTU, 2020. 188 p. [in Ukr.].
4. Barylo, O. H., Poteryayko, S. P., Tyshchenko, V. O. (2013) *Informatsiyne zabezpechennya orhaniv derzhavnoho upravlinnya u nadzvychaynykh sytuatsiyakh [Information support of public administration in emergencies]*. *Naukovyy visnyk Akademiyi munitsypal'noho upravlinnya*. № 4, pp. 77–84. [in Ukr.].
5. Sytnyk, H. P., Andreyev, S. O. (2014) *Pro novu konfihuratsiyu postiyno diyuchykh orhaniv upravlinnya tsyvil'noho zakhystu na derzhavnomu rivni [On the new configuration of permanent civil defense management bodies at the state level]*. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezydentovi Ukrayiny*. № 2, pp. 5-11. [in Ukr.].
6. Lyubins'kyy, A. (2015) *Suchasnyy stan ta perspektyvy modernizatsii systemy tsyvil'noho zakhystu Ukrayiny [Current state and prospects of modernization of the civil protection system of Ukraine]*. *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnyaya*. Issue 43, pp.104–109. [in Ukr.].
7. *Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny [On National Security of Ukraine] : Zakon Ukrayiny vid 21.06.2018. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2018. № 31, art. 241. [in Ukr.].
8. Kas'yanov, M. A., Revenko, Yu. P., Medyanik, V. O., Arnaut, I. M. (2006) *Bezpeka zhyttyediyal'nosti [Safety of life] : navch. posib*. Luhans'k : Vyd-vo SNU im. V. Dalya, 284 p. [in Ukr.].
9. *Kodeks tsyvil'noho zakhystu Ukrayiny vid 02.10.2012 [Code of Civil Protection of Ukraine of 02.10.2012]*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>. [in Ukr.].
10. Hudovykh, O. D., Tyshchenko, V. O. (2013) *Mekhanizmy planuvannya diyal'nosti yedynoyi derzhavnoyi systemy tsyvil'noho zakhystu Ukrayiny [Mechanisms for planning the activities of a unified state system of civil defense of Ukraine]*. *Naukovyy visnyk Akademiyi munitsypal'noho upravlinnya*.

Seriya : Upravlinnya. Issue 4, pp. 97-105. [in Ukr.].

11. Malevan, O. Yu., Tereverzin, Yu. P. Analiz struktury systemy pidhotovky kadriv u sferi tsyvil'noho zakhystu [Analysis of the structure of the training system in the field of civil defense]. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*. 2013. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>. [in Ukr.].

12. Klymenko, N. H. (2007) Zarubizhnyy dosvid funktsionuvannya system derzhavnoho upravlinnya v umovakh nadzvychaynykh situatsiy ta osnovni tendentsiyi yikh podal'shoho rozvytku [Foreign experience in the functioning of public administration systems in emergencies and the main trends in their further development]. *Zbirnyk naukovykh prats' NADU*; za zah. red. O. Yu. Obolens'koho, S. V. S'omina. Kyiv : Vyd-vo NADU, issue 1, pp. 26–40. [in Ukr.].

13. Zasn'ko, S. S. (2014) Operatyvne upravlinnya DSNS v osoblyvykh umovakh [Operational management of the SES in special conditions]. *Problemy tsyvil'noho zakhystu: upravlinnya, poperedzhennya, avariyno-ryatuval'ni ta spetsial'ni roboty : zb. tez Mizhnar. nauково-prakt. konf. Kharkiv : Nats. un-t tsyvil'noho zakhystu Ukrainy*, pp. 18-20. [in Ukr.].

14. Kostenko, V. (2013) Modernizatsiya derzhavnoyi systemy tsyvil'noho zakhystu v konteksti yevropeys'koyi intehratsiyi Ukrainy [Modernization of the state system of civil protection in the context of European integration of Ukraine]. *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya. Issue 4 (19)*, pp. 107-115. [in Ukr.].

15. Leshchenko, O. Ya. (2015) Pytannya zabezpechennya tsyvil'noho zakhystu v zonakh voyenno-politychnoho konfliktu: dosvid Ukrainy v umovakh «hibrydnoyi viyny» [The issue of civil protection in areas of military-political conflict: the experience of Ukraine in a «hybrid war»]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho natsional'noho universytetu*, № 5, pp. 228–236. [in Ukr.].

16. Informatsiya pro stan ta problemy funktsionuvannya yedynoyi derzhavnoyi systemy zapobihannya i reahuvannya na nadzvychayni situatsiyi tekhnohennoho ta pryrodnoho kharakteru [Information on the state and problems of functioning of the unified state system of prevention and response to emergencies of man-made and natural nature]. URL : http://www.mns.gov.ua/content/program_KMU_inform.html. [in Ukr.].

17. Zahal'na deklaratsiya prav lyudyny [Universal Declaration of Human Rights]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. [in Ukr.].

18. Zhenevs'ka konventsia pro povodzhennya z viys'kovopolonenymy [Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text. [in Ukr.].

19. Mykolyuk, V. M., Bazylenko, A. H., Desyatnykov, P. M. (2006) Chomobyl's'ka katastrofa v dokumentakh, faktakh ta dolyakh lyudey, 1986–2006 [Chernobyl disaster in documents, facts and destinies of people, 1986-2006]. Kyiv : Azymut-Ukrayina, 624 p. [in Ukr.].

20. Pro Tsyvil'nu oboronu v Ukraini [On Civil Defense in Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 03.02.1993. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 1993. № 14, art. 124. [in Ukr.].

21. Deyaki pytannya Derzhavnoyi sluzhby Ukrainy z nadzvychaynykh situatsiy [Some issues of the State Service of Ukraine for Emergencies] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 16.01.2013 r. № 20/2013. *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy*. 2013. № 5, art. 154. [in Ukr.].

22. Stratehiya hromads'koyi bezpeky ta tsyvil'noho zakhystu Ukrainy [Strategy of public safety and civil protection of Ukraine] : zatv. Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 29.06.2021 roku. URL : <https://mvs.gov.ua/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Andrii Fomenko, Vitaliy Hryban. Civil defence in Ukraine: establishment and functioning.

Emergencies of various kinds in the form of natural disasters, man-made catastrophes, terrorist and sabotage acts, regional conflicts with the use of military force and other dangerous and harmful factors cause great damage to Ukraine's sustainable development. Ignoring them in modern conditions threatens not only economic growth and social welfare, but also national security. Therefore, Ukraine develops and implements laws, regulations, pays great attention to teaching people the essence of these dangerous factors of natural, man-made, socio-political, military nature and protection from them. A powerful system of civil protection was created and operates, its formation took place in special economic, socio-political and international circumstances, which had both positive and negative impact on it.

This research paper deals with stages of formation of this system, its legislative support in the process of development of the young state of Ukraine and its functioning at this time. The development of the national civil defense system of sovereign Ukraine is accompanied by many interrelated problems of political, economic, legal, scientific, technical and other nature.

Currently, Ukraine has a single state authorized body for civil protection management – the State Emergency Service. The state, as a guarantor of civil protection, which aims to protect the population from the dangerous consequences of accidents and man-made disasters, environmental, natural and military, guarantees the citizens of Ukraine through the State Emergency Service protection of life, health and property, and legal entities – the right to function safely in emergencies.

Keywords: *civil defense, civil protection, Unified state system, environment, code, legal basis.*